

דאע"ש במילותיו שלו: ההיסטוריה, האסטרטגיה והאידיאולוגיה של 'המדינה האסלאמית'

Haroro J. Ingram, Craig Whiteside, Charlie Winter, **The ISIS Reader: Milestone Texts of the Islamic State Movement**

הוצאה: Oxford University Press, 2020

336 עמודים

אדם הופמן ורון זיידל

מאז 2014 הפך דאע"ש למותג מוכר בשיח הבינלאומי ולמחליפו של אל-קאעדה בתור השחקן המוביל בזרם הג'האד העולמי. אולם למרות החשיפה התקשורתית העצומה, מעט מאוד יחסית היה ידוע על דאע"ש בשנים הראשונות, מאז הכריז על הקמת ח'ליפות והחל בקמפיין טרור עולמי: ההיסטוריה המוקדמת שלו לפני 2014 אינה ידועה כמעט, ודמויות המפתח שבו – למעט מנהיגו הקודם, אבו בכר אל-בגדאדי (שנהרג בפשיטה אמריקאית באוקטובר 2019), ודוברו עד 2016, אבו מוחמד אל-עדנאני (שנהרג בתקיפה אווירית באוגוסט 2016) – היו בלתי מוכרות כמעט. חוסר ידע בסיסי זה, לפחות בשנים הראשונות לפריצתו האזורית והבינלאומית של הארגון, העיב גם על ההתמודדות הצבאית והמדינית עימו.

העיסוק המחקרי בדאע"ש התקיים גם על רקע אירועי 'האביב הערבי' ששטפו את המזרח התיכון

הארגון נהנה מהכאוס האזורי ומערעור הסדר המדינתי שנוצר בעקבות האביב הערבי, וביקש לנצל כאוס זה כדי לקדם את מטרות ההתפשטות האזורית שלו ואת הקמת מדינה ג'האדית בסוריה ובעיראק.

בשנים 2011-2012 ושינו את התמונה הגיאופוליטית את הסדר הביטחוני באזור: פרשנים רבים ראו בעליית דאע"ש תוצר טבעי של אי-היציבות שהתפשטה במזרח התיכון בתקופת ההתקוממיות ההמוניות במדינות ערב, אשר חיזקה את גורמי האסלאם הרדיקלי במרחב זה והחלישה את המשטרים הקיימים בו. דאע"ש לא מילא תפקיד כלשהו באירועי האביב הערבי: הארגון לא לקח חלק בעידוד או בארגון הפגנות, וספרם של אינגרם, וייטסייד וויןטר בקושי מזכיר מושג זה. אולם הארגון נהנה מהכאוס האזורי ומערעור הסדר המדינתי שנוצר בעקבות האביב הערבי, וביקש לנצל כאוס זה כדי לקדם את מטרות ההתפשטות האזורית שלו ואת הקמת מדינה ג'האדית בסוריה ובעיראק. נוסף על כך, הארגון הבליט והקצין בנאומיו את השיח העדתי בעיראק, שהיה אסור עד 2003 ונעשה לגיטימי אחרי הכיבוש האמריקאי של המדינה. שיח זה התגבר ברחבי המזרח התיכון מאז האביב הערבי, וביוחוד מאז פרוץ המלחמה בסוריה ב-2011. על רקע זה יש להבין את חשיבות פרסומו של הספר The ISIS Reader, פרי עטם של האורז אינגרם, קרייג וייטסייד וצ'רלי וינטר, שלושה חוקרים מובילים של דאע"ש, המציג לראשונה מקורות ראשוניים של הארגון בתרגום לאנגלית. חלק מהמקורות הללו, כמו נאום של אבו בכר אל-בגדאדי במסגד אל-נורי במוסול ביולי 2014, מוכרים לחוקרים העוסקים בדאע"ש, ואילו אחרים מוצגים בו לראשונה. חלק מהטקסטים הכוללים בספר הם פרסומים רשמיים ופומביים שפורסמו כחלק ממאמצי התעמולה של דאע"ש, ואחרים נכתבו כמסמכים פנימיים עבור תומכיו או מנהיגיו.

ספר זה מצטרף לשורת ספרים שפורסמו מאז פיגועי ה-11 בספטמבר וביקשו להציג את הרעיונות העומדים מאחורי הג'האד העולמי על ידי הנגשת מקורות ראשוניים של הארגונים וההוגים המרכזיים בו לקהל הרחב (Holbrook, 2018; Ibrahim, 2007; Kepel & Mansfield, 2006; Lawrence, 2005; Milelli, 2010). ההעדפה הניתנת בספר למסמכים בעלי תוכן ארגוני פרקטי במקום המלל הדתי-אפוקליפטי שתפס עד כה מקום מרכזי בחיבורים על דאע"ש היא מבורכת. ההרגשה היא שבנקודת הזמן הנוכחית, המסגרת הדתית שבתוכה פועל הארגון חשובה אך כבר מוכרת, ועתה צריך לגלות תחומים אחרים בחקר הארגון. אסור עם זאת לשכוח את קיומה של אותה מסגרת במהלך הקריאה. הניתוח הנכון של דאע"ש צריך להיעשות עבור שתי מסגרות, הדתית-אידיאולוגית והפרקטית-ארגונית, אשר נמצאות במתח ובמאבק מתמיד בפעילויות הארגון.

הספר מחולק לארבעה חלקים. החלק הראשון מתחקה אחר מקורותיו המוקדמים של דאע"ש ומכיל שני

של הארגון, או על עדויות של לוחמים מקומיים וזרים שערקו מן הארגון. דיווחים אלו יצרו תפיסה חלקית (ולעיתים קרובות מעוותת) של דאע"ש, מטרותיו ומניעיו. לכך יש להוסיף כמובן את סרטוני הזוועה של עריפת ראשים והוצאות להורג אחרות שדאע"ש עצמו הפיק ופרסם, אשר עזרו למצבו תוך זמן קצר כסמל הרוע

התובנה בדבר הרציונליות של הארגון מסייעת לנתח את התנהלותו ולהתמודד עימו בדומה להתמודדות עם תנועות טרור וגרילה רבות מן העבר, ולא כמו עם כוח טבע בלתי מנוצח או כביטוי על-אנושי של רוע מוחלט.

האולטימטיבי. בעקבות מופעי הזוועה שהוצגו בסרטונים אלו, החוקר הצרפתי אוליבייה רואה (Roy) הגדיר את דאע"ש "ניהיליסטי" (Roy, 2017), ואילו מזכיר ההגנה האמריקאי דאז צ'אק הייגל (Hagel) טען שדאע"ש "אינו דומה לשום דבר שראינו בעבר" ("beyond anything that we've seen") (Ackerman, 2014).

אולם מהמקורות הראשוניים המוצגים בספר עולה תמונה אחרת, של ארגון רציונלי, מאורגן וממושמע: כפי שמציינים שלושת המחברים, "האלימות הקיצונית של התנועה אולי נראית כמו אכזריות פנאטית, אך היא לרוב מופעלת במטרה להשיג מטרות אופרטיביות, אסטרטגיות ותעמולתיות מוגדרות" (עמ' 7). למרות רציונל אסטרטגי זה לפעולותיו של הארגון, נראה שלעיתים קרובות האכזריות הקיצונית של פעולותיו דווקא איחדה את אויביו נגדו, כמו למשל בהקמת הקואליציה הבינלאומית נגד דאע"ש, שהוקמה בספטמבר 2014 ומונה 83 מדינות חברות (Global Coalition, n.d.). עצם גיבוש/הקמת הקואליציה אינו סותר בהכרח את מטרותיו הפוליטיות והאידיאולוגיות של הארגון, הכוללות יצירת קיטוב מוחלט בין המערב ומדינות ערב ה"כופרות" לבין דאע"ש. אולם פרובוקציה מכוונת זו הייתה בעוכריו של הארגון ופגעה בהצלחתו האסטרטגית, וסייעה בטווח הארוך לתבוסת הפרויקט הטריטוריאלי שלו. למרות מתח זה בין האידיאולוגיה הרדיקלית של דאע"ש להתנהלות הרציונלית-אסטרטגית שלו, התובנה בדבר הרציונליות של הארגון מסייעת לנתח את התנהלותו ולהתמודד עימו בדומה להתמודדות עם תנועות טרור וגרילה רבות מן העבר, ולא כמו עם כוח טבע בלתי מנוצח או כביטוי על-אנושי של רוע מוחלט.

אחד הטקסטים המרכזיים בספר העוסק בתהליכי ההתגבשות של ההתנגדות הסונית בעיראק, תחילה לכיבוש האמריקאי ולאחר מכן לממשלה השיעית, הוא מסמך המכונה על ידי המחברים "מזכר פלוג'ה" (למרות

נאומים של אבו מוסעב אל-זרקאוי, מנהיג אל-קאעדה בעיראק' ומי שנחשב לאביו הרעיוני של דאע"ש. החלק השני, המכונה "באקיה!" על שם המוטו של 'המדינה האסלאמית בעיראק' (גלגול מוקדם יותר של דאע"ש) משנת 2006, שלפיו המדינה האסלאמית "נותרת בעינה/עומדת", מתייחס לתקופת "המדינה" הראשונה של תנועת דאע"ש: 'המדינה האסלאמית בעיראק' (Islamic State of Iraq), שעליה הכריז הארגון באוקטובר 2006, זמן קצר לאחר חיסולו של זרקאוי.

החלק השלישי – "הח'ליפות" – מתייחס לתקופתו המפורסמת ביותר של הארגון, מהתרחבותו לסוריה ושינוי שמו לדאע"ש בתחילת 2013 ועד להכרזתו על הח'ליפות ביוני 2014 ואחריה. חלק זה כולל גם מסמך על תפקיד הנשים במדינה האסלאמית, אשר נכתב על ידי נשים תומכות דאע"ש, ומדריך לפעילי התקשורת של דאע"ש – שני מסמכים שמעולם לא הופצו באופן פומבי על ידי דאע"ש עצמו. החלק הרביעי והאחרון של הספר – "טיהור" – כולל הצהרות מתקופת הדעיכה הנוכחית של דאע"ש. ההצהרות בחלק זה של הספר מתייחסות לתמה של המשכיות המדינה האסלאמית ולחשיבותן של סבלנות ואמונה מצד חברי הארגון ותומכיו, לאור הנסיגות והמכות שספג בשנים האחרונות.

רוב הדיונים על אודות דאע"ש בתקשורת המערבית והערבית מתחילים את סקירת הארגון בקיץ 2014, אז הכריז הארגון על הקמתה של ח'ליפות, או במקרים אחדים באפריל 2013, כאשר הכריז על היותו גוף עצמאי ונפרד מאל-קאעדה ושינה את שמו ל'המדינה האסלאמית בעיראק ובאל-שאם' (דאע"ש – ראשי התיבות בערבית של שם זה). בניגוד לכך, מחברי הספר בוחנים את ציר התפתחותו של דאע"ש באופן רחב יותר: המסמכים הראשונים המובאים בספר הם שני נאומים של אבו מוסעב אל-זרקאוי, מ-1994 ומ-2004, והספר מסתיים בהופעתו המצולמת האחרונה של אבו בכר אל-בגדאדי מאפריל 2019. בחירה זו של המקורות הראשוניים מבטאת את גישתם של שלושת מחברי הספר לחקר הארגון: למרות שינויי שם תכופים מאז אמצע שנות ה-2000, מחברי הספר מגדירים את כל אלו כחלק ממה שהם מכנים "תנועת המדינה האסלאמית" ("the Islamic State movement"). שם זה מאפשר, לדידם, להתייחס לתופעת דאע"ש באופן הוליסטי, כולל השלבים ההיסטוריים השונים ושינויי השם שהארגון עבר לאורך השנים (עמ' 2).

מעבר לעצם הנגשת המקורות של דאע"ש לקהל הרחב, הספר מאפשר להבין את הארגון לראשונה במילותיו שלו עצמו. ככלל, הרוב המוחלט ממה שידוע על דאעש מבוסס על מידע שנמסר על ידי אויביו השונים

שהוא לא נכתב בפלוג'ה והיא איננה מוזכרת בו). לא ברור אם המסמך אותנטי ולא ידוע מתי בדיוק חובר ומי חיבר אותו, וחשוב מכך – לא ברור עד כמה הוא מרכזי עבור הארגון. המוטיב העיקרי בו הוא הצורך להיערך לנסיגה אמריקאית מלאה מעיראק (שהגיעה בשנת 2011) והניסיון לעבוד באמצעות השבטים ולגייס גם את מי ששירת ב"סְחָוּה".¹ נקודה חשובה במסמך היא החשש של הארגון מפני הצלחת ה'חזב אל-אסלאמי אל-עראקי' – המפלגה הדתית הסונית החשובה בעיראק – להשיג אחיזה באזור סוני בעיראק. כלומר, 'המדינה האסלאמית בעיראק' רצתה לשמר את חוסר שביעות הרצון של הסונים ולתעל את תחושת הקיפוח והזעם הסוני להעצמת המתחים העדתיים מול הרוב השיעי בעיראק, לצורך הקמת פרויקט פוליטי סלפי-ג'האדי שנועד להחליף מבחינתה את המדינה העיראקית.

תרומה נוספת של הספר היא בהצגת תפיסת הניצחון של דאע"ש במלחמה הכלל-עולמית שמנהל הארגון בשנים האחרונות. מנהיגים רבים, ביניהם נשיא ארצות הברית לשעבר דונלד טראמפ וראש ממשלת עיראק לשעבר חידר אל-עבאדי, מיהרו להכריז ניצחון על דאע"ש, וטראמפ אף הצדיק את הוראתו להסיג את הכוחות האמריקאיים מסוריה בדצמבר 2018 בכך שארצות הברית, לדבריו, "ניצחה את דאע"ש" (Trump, 2018). בניגוד בולט לכך, הצהרות מנהיגי הארגון מציגות מסר שונה בתכלית: בנאום מפורסם ממאי 2016 הזהיר דובר הארגון דאז אבו מוחמד אל-עדנאני את אמריקה ש"המלחמה [עם דאע"ש] עדיין לא הסתיימה" וזלזל בחשיבות ההפסדים הטריטוריאליים של הארגון: "האם את, הו, אמריקה, מחשיבה כתבוסה את ההפסד של עיר או של שטח? האם הובסנו כאשר הפסדנו את הערים בעיראק והיינו במדבר ללא כל עיר או שטח? בוודאי שלא! תבוסה אמיתית היא האובדן של כוח הרצון ושל הרצון להילחם" (עמ' 251). במקום זאת, טען אל-עדנאני, "ניצחון – מבחינתנו – הוא לחיות כמוחידין [אלו המיישמים את התנחיד, המונותאיזם הטהור], לכפור בטאע'ות [אלילים, הכינוי בסלפייה-ג'האדיה לשליטים במדינות ערב], לציות לאל-ולא אל-בראא [נאמנות והתנערות, ציווי מרכזי בסלפייה-ג'האדיה] ולקיים את מצוות הדת [אסלאם]. אם תנאים אלו קיימים, אנחנו כבר, ולפי כל הנסיבות, מנצחים" (עמ' 255).

דברים אלו, שהפכו מאז לתמה מרכזית בפרסומים של דאע"ש, מציגים את התפיסה האידיאולוגית הבלתי מתפשרת של דאע"ש, שלפיה תכלית קיומו היחידה של הארגון היא לקיים את מצוות האסלאם הטהור (לתפיסתו) ולהיאבק באויביו של אללה, כפי שהארגון מגדיר אותם. דוברו הבא של דאע"ש, אבו אל-חסן אל-

מוהאג'ר, חזר על הגדרה זו לניצחון בנאומו ממארכ 2019, בימי המערכה על המעוז האחרון של דאע"ש בבאע'וז: "המדינה האסלאמית כבר ניצחה [מאחר שחייליה של המדינה האסלאמית] עדיין מצהירים על אמונתם הבלתי מעורערת [באסלאם] ועל הדוקטרינה הגאה שלהם" (עמ' 282). המסר בדברים אלו הוא כפול: לא רק שההגדרות של דאע"ש לניצחון ולתבוסה שונות משל אויביו ובראשם ארצות הברית, ואינן נמדדות בכוח אדם או בטריטוריה, אלא גם המלחמה מבחינת דאע"ש מעולם לא נגמרה. בתפיסה של דאע"ש מדובר במלחמה בלתי נגמרת וכל הכרזת ניצחון על הארגון משוללת יסוד, כל עוד קיים אפילו גרעין קטן של תומכים ופעילים חדורי להט אידיאולוגי, המוכנים לפעול למימוש משנתו. לצד תרומות חשובות אלו של הספר, ניתוח ההצהרות הכלולות בו על ידי שלושת המחברים אינו חף מבעיות. בכמה מקרים מקדמים המחברים הנחות יסוד פזיזות למדי. למשל, הם מסתמכים על פרסום מאוחר ב'אל-נבא' (השבועון של דאע"ש המתפרסם בערבית) לגבי פשיטה שבצעו אנשי 'המדינה האסלאמית בעיראק' על העיירה חדית'ה בשנת 2012, כדי להסיק מסקנות על מטרת דאע"ש בכיבוש מוסול. בפשיטה זו הארגון תקף את חדית'ה ונסוג ממנה. לטענת המחברים, כיבוש מוסול על ידי דאע"ש ביוני 2014 היה גם הוא פשיטה שהוחלט להרחיבה ולכבוש את הגדה השמאלית של החידקל על מנת לשבות חיילים עיראקים נסוגים. האם ייתכן שהארגון תכנן לכבוש רק את השטח של מוסול בגדה הימנית של הנהר? האם ייתכן שהתכוון לסגת ממנה בבוא הזמן? המחברים אינם מספקים לכך תשובה.

יתרה מכך, הספר פוסח על שלושה שלבים חשובים בהקמת דאע"ש. אבו בכר אל-בגדאדי אחראי לשניים מהם, ובהתעלמות מכך יש משום המעטת תרומתו של מי שהקים את 'המדינה האסלאמית בעיראק ובאל-שאם' ואף הכריז עליה מאוחר יותר "ח'ליפות". השלב הראשון היה הקמת מדינות אסלאמיות בזעיר אנפין באזורים שונים בעיראק בשנים 2006-2007, במהלך מלחמת האזרחים וביוזמת אבו מוסעב אל-זרקאוו.

השלב השני היה פנייה לאנשי צבא סונים ממורמרים ותיקי צבא סדאם – להצטרף לארגון. אנשי צבא אלה צורפו לדאע"ש בין 2012 ל-2014 ביוזמת אבו בכר אל-בגדאדי, ובעיקר בזכותם הגיע הארגון להישגים צבאיים משמעותיים, תחילה בסוריה ואחר כך בעיראק. לפני שנים אחדות, בימי השיא של דאע"ש (2014-2016), התקיים ויכוח בקרב עיתונאים וחוקרים על מידת חשיבותם ותרומתם האמיתית של אותם אנשי בעת' לשעבר לדאע"ש (Baram, 2016; Coles & Parker, 2015; Helfont & Brill, 2016; Orton, 2015). גם אם

התפתחותה של חשיבה זו לאורך זמן. קוראים שאינם מכירים את הארגון ימצאו בספר מבוא מצוין להיסטוריה ולאידאולוגיה של דאע"ש, בעוד חוקרים הבקיאיים בתולדותיו ימצאו בו ספר עיון שימושי לקריאה בהצהרות השונות שלו לאורך השנים. לקראת סוף שנת 2020 דאע"ש שוב הזכיר לעולם את עצם קיומו ואת האיום הנשקף מהאידאולוגיה הרצחנית שלו. עריפת ראשו של מורה שהציג קריקטורות של הנביא מוחמד בפרוור ליד פריז על ידי תומך דאע"ש באוקטובר 2020, וזמן קצר לאחר מכן שני פיגועים שביצעו תומכי דאע"ש בניס ובווינה הם תזכורת נוספת להמשך איום הטרור הנשקף מצד דאע"ש. הספר הוא תרומה מבורכת לספרות המחקרית על דאע"ש ועל ארגונים סלפיים ג'האדיים, שלא ספק תרחיב את הדיון המחקרי בדאע"ש ותאפשר לחוקרים חדשים לענות על שאלות יסוד בדבר התפתחותו.

אדם הופמן הוא חוקר בדסק לחקר רשתות מזרח-תיכוניות ע"ש דורון הלפרן במרכז משה דיין ודוקטורנט למזרח תיכון בבית הספר להיסטוריה ע"ש צבי יעבץ באוניברסיטת תל אביב, ועוסק בחקר הסלפיה ג'האדיה וארגון דאע"ש.

ד"ר רונן זיידל הוא חוקר עיראק במרכז דיין שבאוניברסיטת תל אביב ועמית מחקר במכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS) במרכז הבינתחומי הרצליה.

מקורות

- Ackerman, S. (2014, August 22). 'Apocalyptic' Isis beyond anything we've seen, say US defence chiefs. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/21/isis-us-military-iraq-strikes-threat-apocalyptic>
- Baram, A. (2016, April 8). Saddam's ISIS. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/iraq/2016-04-08/saddams-isis>
- Coles, I., & Parker, N. (2015, December 11). How Saddam's men help Islamic State rule. *Reuters*. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/mideast-crisis-iraq-islamicstate/>
- Global Coalition (n.d.). *Our Mission*. <https://theglobalcoalition.org/en/mission/>
- Helfont, S., & Brill, M. (2016, January 12). Saddam's ISIS?: The terrorist group's real origin story. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/iraq/2016-01-12/saddams-isis>
- Holbrook, D. (Ed.) (2018). *Al-Qaeda 2.0: A Critical Reader*. Oxford University Press.
- Ibrahim, R. (Ed.). (2007). *The Al Qaeda reader: The essential texts of Osama Bin Laden's terrorist organization*. Broadway Books.
- Kepel, G., & Milelli, J. P. (Eds.). (2008). *Al Qaeda in its own words*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Lawrence, B. (Ed.). (2005). *Messages to the world: The statements of Osama bin Laden*. Verso.

חשיבותם האמיתית לניהול ולהצלחתו של דאע"ש אינה ברורה, הארגון סבר שנכון לנסות לגייסם לשורותיו. אנשים אלו החליפו את אנשי אל-קאעדה ואת המתנדבים הלא-עיראקים שהצטרפו לארגון, שהיו לרוב ללא ניסיון צבאי או טרוריסטי משמעותי ולא ידעו כיצד לנהל ארגונים חשאיים.

השלב החשוב השלישי היה היכולת לעבוד עם השבטים בעיראק. מסמכים המובאים בספר מציגים חשבון נפש מצד מנהיגות דאע"ש לגבי חוסר היכולת לעבוד עם השבטים במהלך התקופה שבין 2003 ו-2008, שעלה ביוקר לארגון ותרם לתבוסתו הזמנית. אם הייתה התחממות ביחסים עם השבטים היא התרחשה בין 2008 ל-2014, תוך ניצול העוינות בין השבטים הסוניים לממשלה השיעית בבגדאד באותה עת. כיבוש פלוג'ה בפברואר 2014 היה פסגת שיתוף הפעולה של דאע"ש עם השבטים המקומיים.

אולם חשוב מההתעלמות משלבים אלו, המחברים מגדירים את דאע"ש, על פי מסמכיו וניתוחם, כארגון אסלאמיסלפי-והאבי-תכפירי, ממשפחת ארגוני הג'האד העולמי ותוצר של אל-קאעדה. זוהי נקודת מבט מקובלת במחקר על דאע"ש בתחום חקר טרור (terrorism studies) ובמחקר על הג'האד העולמי, שעוסק בדאע"ש באופן נרחב בשנים האחרונות. אך המחברים אינם מגדירים את דאע"ש כארגון סוני. להגדרה זו יש משמעות מיוחדת בהקשר העיראקי: היא קובעת מיהם אויבך, את מי תצרך לשורותיך, לצד מי תילחם ואת מי תייצג בסיטואציה של פילוג חברתי. התייחסות מפורשת לסוניות של דאע"ש ממצבת את הארגון בהקשר מקומי במקום בשיח אסלאמי ג'האדי-עולמי כללי יותר.

אנו כחוקרים חייבים לשאול באיזו מידה היה דאע"ש ארגון סוני-עיראקי, ואם כיום עובר הארגון תהליכי "גלוקליזציה" בכל מרחב פעילותו. לפיכך ההתייחסות לדאע"ש כאל ארגון סוני חשובה ביותר. גם אם הלך הרוח הדאע"שי ושיאיו המדינה האסלאמית נקבעו על ידי אבו מוסעב אל-זרקאוו, ג'האדיסט ירדני, קשה לדמיין את הצלחת דאע"ש בהשתלטות על ערים בעיראק ובגיוס אלפי פעילים לשורותיו ללא התייחסות לתחושת ההדרה הסונית בעיראק אחרי 2003 (אשר כפי שהמחברים מתארים בעצמם בתחילת הספר, זרקאוו תכנן במודע להעצימה ולנצלה על מנת לדחוק את הסונים בעיראק לזרועותיו). התייחסות מפורשת לסוניות של דאע"ש, בתחילת דרכו של הארגון וגם כיום, מסייעת להסביר את הישרדותו והצלחתו בזירה העיראקית, ולא רק את התפתחותו כשחקן מוביל בג'האד העולמי.

למרות חולשות אלו זהו ספר חשוב ביותר להבנת חשיבתו האסטרטגית של דאע"ש, כמו גם את

Trump, D. [@realDonaldTrump] (2018, December 20). After historic victories against ISIS, it's time to bring our great young people home! [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1075528854402256896>

הערות

1 "ההתעוררות" הסונית שנלחמה נגד 'אל-קאעדה בעיראק' והצליחה להכחיד כמעט כליל את הארגון ב-2007.

Mansfield, L. (2006). *His own words: A translation of the writings of Dr. Ayman Al Zawahiri*. TLG Publications
Orton, K. W. (2015, December 23). How Saddam Hussein gave us ISIS. *The New York Times*.. <https://www.nytimes.com/2015/12/23/opinion/how-saddam-hussein-gave-us-isis.html>

Roy, O. (2017, April 13). Who are the new jihadis? *The Guardian*.. <https://www.theguardian.com/news/2017/apr/13/who-are-the-new-jihadis>